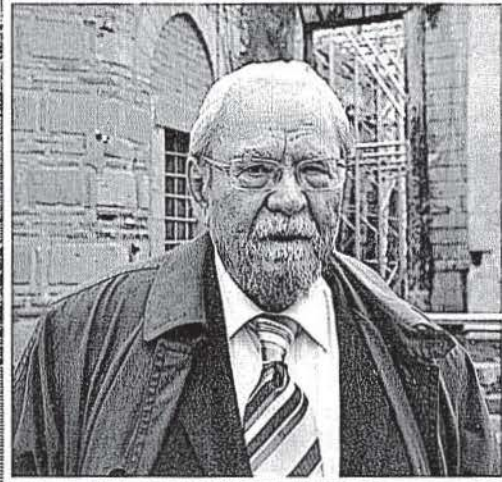
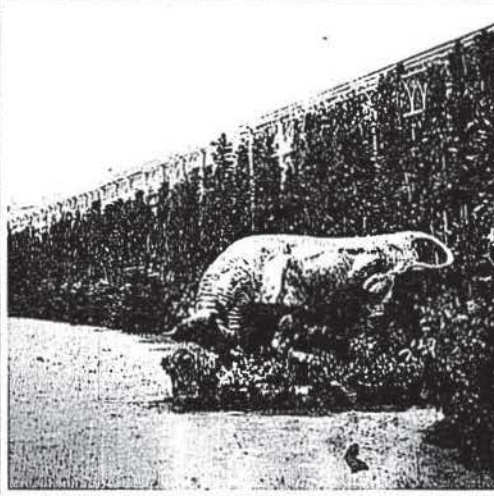
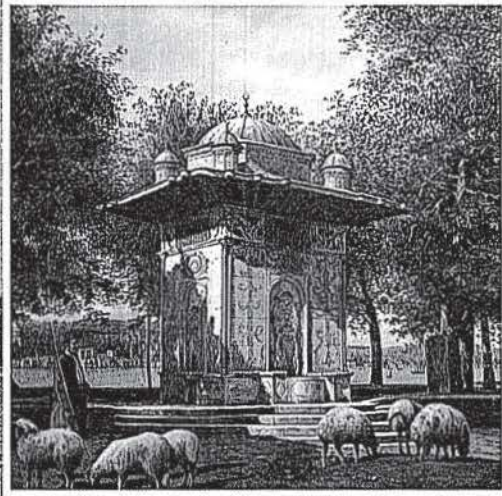

MILLİ SARAYLAR

KÜLTÜR-SANAT-TARİH DERGİSİ SAYI:7 / 2011

ISSN 1304-9046

Maslak Kasırları Yerleşim Düzeni ve Kullanımı Üzerine İncelemeler

Tahsin Toğral*

II. Abdülhamid'in şehzadeligi zamanında ikametine tahsis edilmeleriyle bölgeye farklı bir anlam kazandıran Maslak Kasırları hakkında malumat çok sınırlıdır. Siyasi ve sosyal tarihimizde çok önemli bir mevkide olan Kasr'ın hangi tarihte inşa edildiği, maliyeti, mekân işlevleri ve kim tarafından yapıldığı günümüze kadar saptanamamıştır. Genel kabul gören yaklaşım, çevrede ilk yapılaşmanın Sultan II Mahmud döneminde (1808-1839) başladığı, Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) devam ettiği, Sultan II. Abdülhamid döneminde ise günümüzdeki haline ulaştığı yönündedir.¹ Nitekim mevcut arşiv belgelerinin 1876-1877 yılları arasında yoğunlaşması, belgelerde yeni yapılanmalar dışında onarımlardan da bahsediliyor olması bu kanaati doğrular niteliktedir.

Mimari açıdan farklı özelliklerde bir yapılar topluluğu olan Maslak Kasırlarına geçmişten günümüze uzanan tarihi süreçte, ihtiyaçlar doğrultusunda ilave yapılar da inşa edilmiştir. Kasr-ı Hümayûn, Mabeyn-i Hümayûn, Çadır Köşkü, Ağalar Dairesi, Hamam-Külhan, Limonluk gibi yapıların yanında, Kuşluk ve Bahçıvan Odası, Su Deposu, Havuz, Bekçi Odası, Matbah, Su Makinesi, Tavla/Tavile* gibi yapıların da olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu yapıların bir kısmı, çeşitli nedenlerle zaman içerisinde varlıklarını yitirmiştir.

Maslak Kasırları ile ilgili bu çalışma, elde edilen bazı belgeler ışığında kasırları; yerleşim düzeni, mekân tanımlamaları ve kullanım özellikleri açısından yeniden incelemeyi amaçlamaktadır. Yapıların zamanla değişen isteklere uygun olarak, Osmanlı Dönemi ve Maslak Askeri Prevantoryum'u olarak kullanıldıkları dönemlerde hangi noktalarının değişikliklere uğradığı somut olarak ortaya konularak, geçirdiği değişimler ele alınacaktır.

Mevcut arşiv belgeleri, yapıların 20. yüzyılın ilk yarısında birkaç kez mülkiyet değiştirdiğini göstermektedir. 1924 yılına kadar Sultan II. Abdülhamid'in şahsî mülkü olup en son, zevcesi Behice Hanım tarafından kullanılmış olan Maslak Kasırları, Osmanlı Hanedan mensuplarının yurt dışına çıkarılma kararı sonrasında Milli Saraylar bünyesine katılmıştır. Bir süre sonra ise Yüksek Askeri Şura'nın vermiş olduğu karar doğrultusunda, 1937 yılında Maslak Askeri Prevantoryumu'na dönüştürülmüştür.

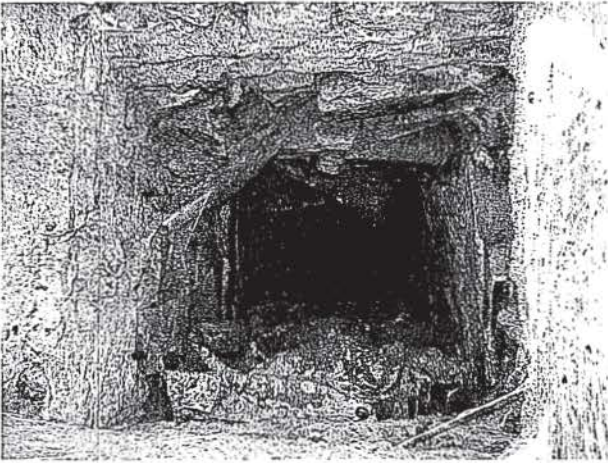
Ana yapı olan Kasr-ı Hümayûn/Harem Dairesi.

1

2

3

1 Maslak Askeri
Prevantoryumu personeli
ve ilk hastalar.

2 Maslaklara su taşıyan
181 numaralı kanal bacası.

3 Maslaklara su taşıyan
kanalın iç görünümü.

Verilen karar sonrasında yaklaşık bir yıl onarım ve yapılanma çalışmaları yürütülmüştür.

2 Temmuz 1938 yılında Maslak Askeri Prevantoryumunun 50 yatak kapasite ile açıldığı kolordulara, askeri okullara ve sair yerlere bildirilmiştir. Hasta kabulüne başlanmış, ilk ay 3 hasta yatış yapmıştır. Askeri bir kimliğe bürünerek çeyrek yüzyıl hizmet veren yapılar bir süre sonra, bazı değişikliklere uğrayarak tekrar Milli Saraylar bünyesine katılmıştır.

Bu çalışma ile mekânlarda ve çevresinde yapılan değişikliklerin neler olduğunu anlayabilmek için öncelikle, eldeki arşiv belgeleri ışığında yapıların tarihi, Osmanlı döneminde kullanımı ve yerleşim düzeni ile ilgili durum tespiti yapılacaktır. Bir başka çalışmada da Maslak Askeri Prevantoryum'u olarak kullanıldıkları dönemin kronolojik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Boğaziçi'ne tepeden bakan, bölgeye hâkim bir konumda yer alan yapılar ve çevresi Maslak ismini, bölgede varlığı bilinen su dağıtım merkezlerinden almıştır. Maslak Kasırları'nın çok yakınında bulunan Fatih ormanlarında oluşturulan bentlerde toplanan su, açık ve kapalı kanallar ile bölgenin en yüksek noktasına taşınmıştır. Bu noktalarda oluşturulan maslaklar vasıtasıyla semtlere su dağıtımı yapılmıştır. Günümüzde Maslak Kasırları civarında biri kapalı, diğeri açık iki maslak olduğu bilinmektedir. Semte isim veren maslaklardan birisi Kasr'ın hemen bitişiğinde yer almakta olup arşiv belgelerinde su makinesi, havuz gibi isimler ile anılmaktadır. Kasr'ın bitişiğindeki maslağa su taşıyan kanallar arazinin eğimine göre yaklaşık 3 metre derinliğe ulaşabilmektedir. Su kanallarına belirli aralıklar ile baca yapılmış, bacaların üzeri numaralandırılarak (en son numara 181) bir kapakla kapatılmıştır.

170.000 metrekarelik yeşil bir doku içerisinde doğa ile uyumlu yaşam anlayışının ön planda tutulduğu yapılar topluluğu olan Maslak Kasırları'ndan günümüze belli yapılar ulaşmıştır. Maslak Kasırları ile ilgili mevcut arşiv belgeleri üzerinde yapılan inceleme sonucunda; yapıların

mekân kullanımları ve tanımlanması üzerine yeni bulgulara ulaşılmıştır.² Bu bulgular ışığında yürütülen çalışmalar neticesinde, yapılardan bazılarının geçmişte kullanılan isimlerinin günümüzde kullanılan isimlerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca mevcut yayınlarda tanımlanmamış olmakla birlikte, varlığını sürdürdüğü tespit edilen Kuşluk, Bahçıvan Koşuğu ve Kalorifer isimleriyle arşiv belgelerinde bahsedilen yapıların, günümüzde farklı işlevler ile varlıklarını devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Arşiv belgelerine bakıldığında, bekçi odası, mutfak, kiler ve tavla/tavile gibi yapıla-

rın şu anda mevcut olmadığı, ya da yapıların bir kısmında önemli değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, birçok belgede Maslak Kasrı Hümayûnu ve Tophanelioğlu Kasrı isimleri birlikte anılmakta olup, bu ifade ile hangi yapının kastedildiği tam olarak tespit edilememiştir. Bu bağlamda Maslak Kasırları'nın mekân kullanımları ve tanımlamaları dışında, yapıların mimari özellikleri ile ilgili yeni bulgular da aşağıda değerlendirilecektir.

Kasr-ı Hümayûn /Harem Dairesi / Kurttepe Kasrı

Maslak Kasırları yapılar topluluğu içerisinde, ana yapı olarak nitelenen Kasr-ı Hümayûn binası bodrum kat, zemin kat, birinci kat ve musandıra katlarından oluşmaktadır. Birçok arşiv belgesinde Harem Dairesi olarak da söz edilen yapı, Sultan II. Abdülhamid'in tahta davet edildiği mekân olması münasebetiyle ayrı bir öneme sahiptir.

Maslak Kasrı Yapıları 1938 yılına kadar geleneksel yöntemlerle yani; şömine, mangal ve sobalar ile ısıtılmıştır. Kasr-ı Hümayûn Binası'nın ısıtma sistemi için altı adet şömine kullanılmıştır. Renkli mermerden

mamul şöminelerin bazılarının üzerlerinde Abdülhamid'in baş harflerini simgeleyen "A.H" harfleri yer almaktadır. Günümüzde de mevcut olan altı adet şöminenin duman tahliyesi için çatının kuzey batı cephesinde iki adet baca inşa edilmiştir. En büyük değişiklik ise mekânın örtü sisteminde olmuştur. Yapının ilk örtü malzemesi Marsilya Kiremididir. Ancak daha yakın tarihli belgelerde mekân örtü malzemesi olarak oluklu saclardan bahsedilmektedir. Çatıya 1876 yılında bir paratoner yerleştirilmiştir.³

Eldeki mevcut fotoğraflarda binanın zemin kat pencerelerinde demir parmaklıklar olduğu görülmektedir. Parmaklıklar, yapıların Maslak Askeri Prevantoryumu olarak kullanıldıkları dönem sonrasında kaldırılmıştır. Binanın dış cephesinde bazı değişiklikler olmasına rağmen yapı, genel olarak bilinen fiziki görünümünü muhafaza etmektedir.

Kasr-ı Hümayûn Binası'nda giriş kat ile üst katın bağlantısı, ahşap bir merdiven ile

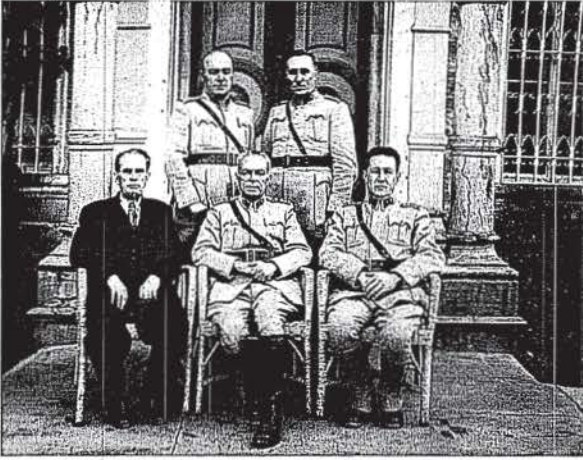
4

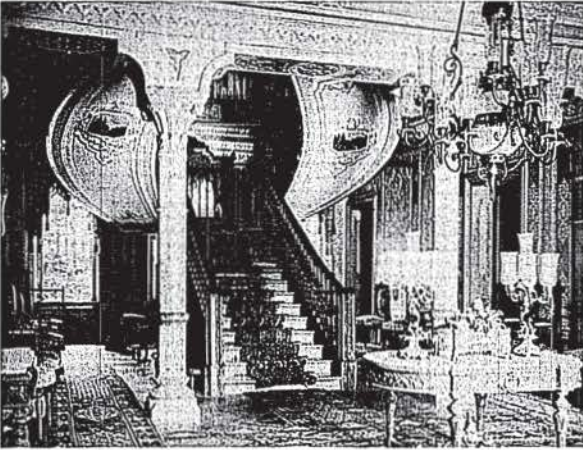
5

4 Ana yapı olan Kasr-ı Hümayûn/Harem Dairesi. Ön cephe görünümü.

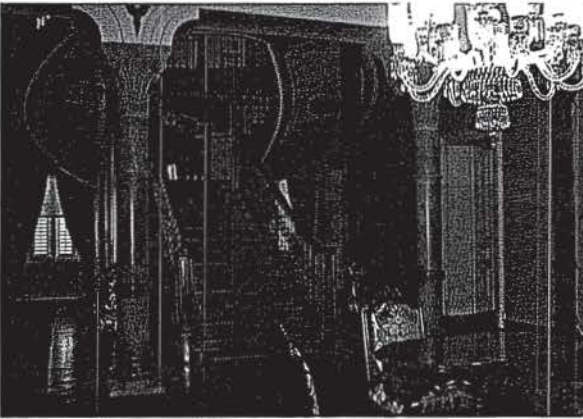
5 Veliahd Abdülhamid'in tahta davet edildiği Kasr-ı Hümayûn Binası.

1

2

3

1 1945 yılında Kasr-ı Hümayûn Binası ön cephesi.

2 Kasr-ı Hümayûn Binası üst kat bağlantı merdivenleri.

3 Üst kat bağlantı merdivenlerine ilave edilmiş ahşap sütunlar.

Hümayûn/Limonluk Köşkünde 3 adet, Çadır Köşkü / Faris* Kasrı 1 adet.

Şöminelerin duman tahliyesi için çatıya iki adet baca yerleştirilmiş ve üzerlerine fırıldak yapılmıştır. Kasr-ı Hümayûn Binası'nda belgede sayısı verilen şömineler günümüzde de mevcuttur. Ancak söz konusu diğer yapılarda sadece bir adet şömine mevcuttur. Mabeyn-i Hümayûn Binasında olması gereken 2 adet, Çadır Köşkü üst katta olması gereken 1 adet şömine günümüzde mevcut değildir.⁵

Aynı belgede zemin kat kuzey cephede yer alan yemek odasının ölçüleri 6.50 m. x 4.60 m. yüksekliği ise 4.25 m. olarak ifade edilmektedir. Odanın bitişiğinde bulunan mütalaa odasının ölçüleri 4.00 m. x 4.60 m. yüksekliği ise 4.25 m. olarak verilmektedir.

sağlanmıştır. Merdivenin arka cephesinden açılan ahşap bir kapıdan bodrum kata inilmekte, bodrum kattan dışarıya çıkılabilmektedir.

Günümüzde, merdivenlerin her iki yanında ikisi ahşap dört adet sütun yer almaktadır. Ahşap sütunlar belgelerde bahsedildiği üzere, mekânda bazı hasarlara yol açmış olan 1894 depremi sonrasında ilave edilmiştir.

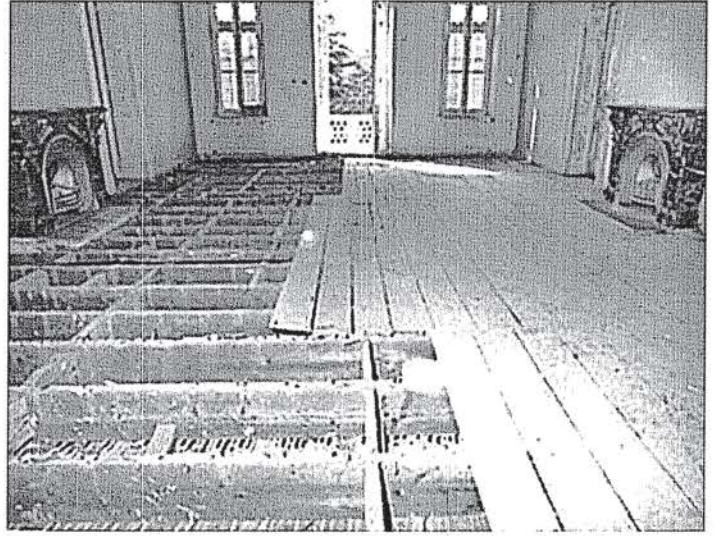
Maslak Kasrı ve müştemilatında onarılacak yerlerin tespitinin yapıldığı 1884 (1301) tarihli keşif defteri, mekân içi kullanımları ve tezyinatları hakkında fikir vermektedir. Kasr-ı Hümayûn Binası üst kat, ortada yer alan salonunun kuzey ve güney cephelerine konumlandırılmış, ikisi büyük, ikisi küçük toplam dört odadan oluşmaktadır. Arşiv belgelerinde büyük odaların ölçülerini görmek mümkündür. Her odada panjurlu üç pencere olup alt ve üst katlarda panjurlu toplam 42 pencere bulunmaktadır. Söz konusu belgeye göre Kasr'ın üst katında bulunan salon ve oda kapıları ile pencerelerinin yağlı boya yapılması, güney cephede yer alan büyük oda ile yanındaki odanın duvar kâğıtlarının yenilenmesi, salonla beraber tavanlarının yaldızlı olarak kalem işi tamiri ve duvar kâğıdı yapılması istenmekte ve ölçüler verilmektedir.⁴ Üst katta duvar kâğıdı yapılacak mekânlar sıralanırken yükseklik 3.25 m. olarak verilmiştir. Ancak tavan yüksekliği Kasr-ı Hümayûn Binası alt ve üst katlarında çok az sapmayla 4.25 m'dir. Bu durum, tavan ya da zemine yakın yaklaşık bir metrelik alanın yağlı boya ya da kalemişi yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Mekânın ısıtılması, yukarıda da değinildiği gibi uzun yıllar geleneksel yöntemler olan şömine, soba ve mangallar ile yapılmıştır. Maslak Kasırlarında mevcut şöminelerin onarım ve bakımlarının yapılması ile ilgili bilgiler, şömine sayısı konusuna açıklık getirmektedir. Buna göre, mekânlarda mevcut şöminelerin 10 adet olduğu anlaşılmakta olup bulundukları yerler şöyle sıralanmaktadır; Kasr-ı Hümayûn Binası 6 adet, Mabeyn-i

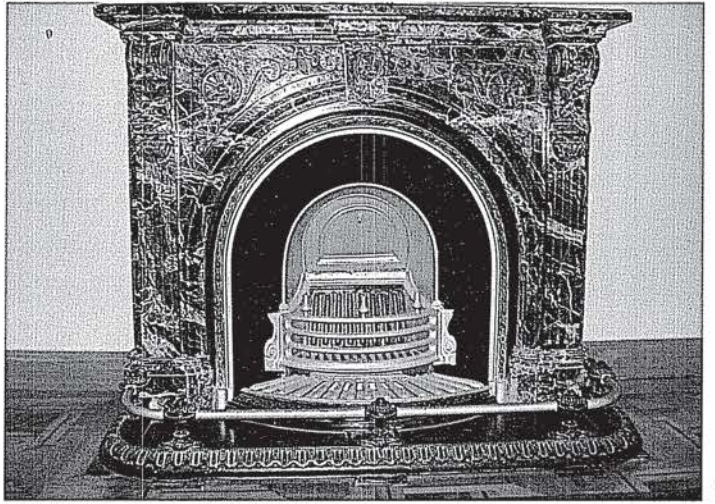
Belgelerde verilen ölçüler ve kullanılan mekân tanımlamaları incelendiğinde, üst katta da aynı plana sadık kalındığı anlaşılmaktadır. Tavan yükseklikleri ve mekân ölçüleri belgelerde verilen ölçüler ile örtüşmektedir. Ancak zemin kat güney (lodos) nazır cephede bulunan odalar, üst kat ve alt kat genel planına uymayan bir durum arz etmekte olup oda sayısı üçtür. Kapı ve pencerelerin konumları, bu odaların genel kat planında ölçüleri 6.50 m. x 4.60 m. olarak verilen ve yatak odası olarak geçen büyük odanın bölünmesi ile oluşturulmuş olabileceği izlenimi vermektedir. Her iki odanın da ölçüleri çok az sapmayla 3.00 m. x 4.60 m. büyüklüğündedir.

Haluk Şehsuvaroğlu "Tarihi Odalar" isimli kitabında söz konusu yatak odasını şöyle anlatmaktadır: "İkinci Abdülhamid şehzadelikinden beri ihtiyata çok riayet eder, oturduğu saray ve kasırlarda zelzele, yangın veya diğer tehlikelere karşı daima birinci katlarda yatardı. Beşiktaş Sarayı'ndaki dairesinde, Maslak'taki Kasr'ında yatak odaları birinci kattaydı... Maslak Kasr'ını kendi zevkine göre döşetmişti. Binaya girince alt katta sağ koldaki son odayı yatak odası haline getirtmişti... Yatak odasında battal edilmiş kapının köşesinde ceviz bir karyola, bunun önünde sedef bir masa, karşısında lavabo ve mukabil köşede de iki pencere arasında bir şezlong, yanında gene sedefli bir masa ve az berisinde de bir koltuk duruyordu. Battal edilmiş kapıyla, yatak yanındaki duvar goblenvari işlenmiş örtülerle kaplanmıştı."⁶ Bu ifadeler, arşiv belgelerinde yatak odasının alt katta ve lodos nazır yerde bulunduğu, odanın duvarlarının duvar kâğıdı olduğu yönündeki bilgiler ile tam olarak örtüşmektedir. Ancak, girişte sağ kolda son oda olarak bahsedilen yatak odasının, içerisinde yer aldığı ifade olunan eşyaların günümüzde üç metrelik bir odaya sığması düşük bir ihtimaldir. Ayrıca yan yana olan odanın birisinde tek pencere, diğerinde ise farklı cephelerde birer pencere bulunmakta olup sağ koldaki son oda tek kapılıdır. Dolayısıyla kapının battal edilme olasılığı odanın kapısız kalması anlamına gelmektedir. Bu bilgiler anılan mekânın tefrik edilmiş olabileceği yönündeki kanaati güçlendirmektedir. Nitekim yakın dönem bazı belgelerde buranın bazı ihtiyaçlara cevap vermesi için tefrik edildiğinden bahsedilmektedir.

Eldeki mevcut belgeler zemin kat giriş salonunun hem tavan hem de duvarlarında kalemişi süslemeleri bulunduğunu göstermektedir. Odaların tavan süslemelerinde genellikle manzara, kuş, çiçek ve özellikle gül motifleri tercih edilmiştir. Harem Dairesi kalemişi tezyinatları kalemkâr Vasil tarafından yapılmıştır.⁷ Kalemkâr Vasil'in tezyinatlarda kullandığı motifler; Sultan II. Abdülhamid'in

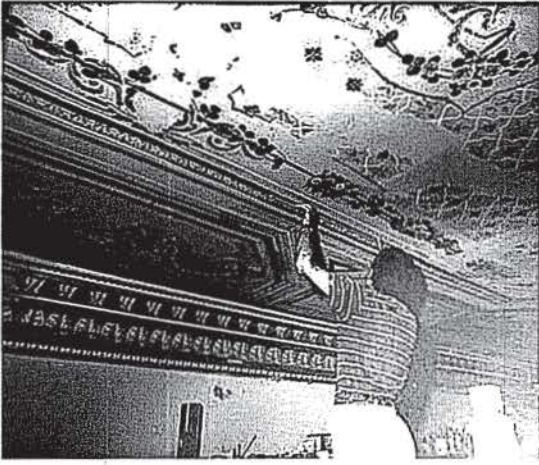
4

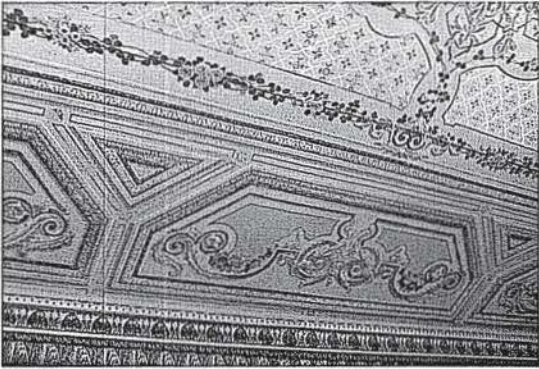
5

4 Harem Dairesi üst kat salon şömineleri.

5 Harem Dairesi üst kat salonda bulunan "A.H" inisyalı şömine.

1

2

- 1 Harem Dairesi üst kat salon tavan kalemişi çalışmaları.
- 2 Harem Dairesi üst kat salon tavan kalemişi süslemeleri detayı.
- 3 Mabeyn-i Hümayûn Dairesinde lavabo.
- 4 Mabeyn-i Hümayûn Dairesi ve Limonluk.
- 5 Mabeyn-i Hümayûn Dairesi ve Limonluğun günümüzdeki görünümü.
- 6 Mabeyn-i Hümayûn Dairesi pencereleri ve demir parmaklıklar.
- 7 Mabeyn-i Hümayûn Dairesi Salonu Tavan kalemişi onarım çalışmaları.

Mabeyn-i Hümayûn / Mabeyn Dairesi / Limonluk Kasrı

Ana yapı olan Kasr-ı Hümayûn Binası'nın kuzey batısında yer alan Mabeyn-i Hümayûn Binası zemin kat ve musandıra katlarından oluşmaktadır. İki mermer basamakla çıkılan girişin sağ ve sol yanlarında birer oda, arkalarında da büyük bir salondan müteşekkildir. Giriş kısmında iki mermer sütunun üzerine, döküm korkuluklu musandıra katı balkonu yerleştirilmiştir. Sütunların konumlandırıldığı sahanlıktan üzeri motifli demir bir kapıyla sofa kısmına girilmektedir. Sofadan oda ve salona, salondan, ortadaki nispeten daha geniş olan üç kapıyla, içerisinde nadide bitkilerin bulunduğu limonluğa geçilmektedir. Limonluğun bitişiğinde, kuzey cephede ise limonluğun ısıtılmasında kullanılmış kalorifer yer almakta, üç farklı yapı birbirini tamamlamaktadır.

Mabeyn-i Hümayûn Dairesi ya da Limonluk Kasrı olarak farklı isimler ile tanımlanan yapının, iç mekân kullanımıyla ilgili, arşiv belgeleri ışığında yapılan incelemede, mekânın özellikleriyle alakalı bazı yeni tespitler yapılmıştır. Mekânın tefriş defterleri incelendiğinde, Mabeyn-i Hümayûn Dairesi'nin salon ve odalarının tefriş öğeleri arasında yatak, şezlong, sedir ve benzeri herhangi bir objenin yer almaması bu mekânın, sadece resmi amaçla kullanıldığı yönündeki yaklaşımı doğrular niteliktedir.

Maslak Kasrı keşif defterlerinden yapının çatı örtü malzemesinin Marsilya Kiremidi olduğu, çatısına paratoner yerleştirildiği, dışa açılan pencerelerinde parmaklık bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸ Giriş merdiven sahanlığı ve sofa kısmı yer döşemesi Frenk Mermerinden yapılmıştır.

29 Ağustos 1876 tarihli bir keşif defterinde ise Mabeyn-i Hümayûn Binası sa-

tercihleri doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir.

Giriş kattan bodrum kata ahşap bir merdiven ile inilmektedir. Bodrum katta kiler yer almaktadır. Bodrum kat ve zemin katta ikişer, üst katta bir tuvalet bulunmaktadır. Üst katta bulunan tuvaletin simetriğine musandıra katına çıkılan merdiven yerleştirilmiştir. Musandıra katı kuzey cephesinde de bir tuvaletin varlığından söz edilmektedir. Ancak günümüzde musandıra katında tuvalet bulunmamaktadır.

Mevcut bulgular doğrultusunda varlığı tespit edilen odalar ve kullanımları aşağıdaki gibidir:

Alt Kat:

Yemek odası (Alt Kat kuzey tarafı büyük oda)

Mütalaa Odası

Yatak Odası (Alt kat güney tarafı)

Kitap Odası (Binek Kapısı bahçe tarafı)

Üst Kat:

Yemek odası (Üst Kat kuzey tarafı büyük oda)

Mütalaa Odası

Büyük Oda (Üst güney tarafı)

Kitap Odası (Okuma ya da çalışma odası kuzey tarafı)

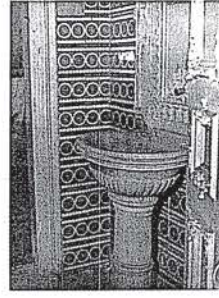
hanlığı tavan ve duvarları ile abdesthane tavanında da kalemişi süslemeleri olduğu belirtilerek ölçüleri verilmektedir.⁹ Belgenin devamında mekânda bulunan iki adet musluğun fakfondan* mamul olduğu anlaşılmaktadır.

11 Eylül 1884 yılına ait bir başka keşif defterinden, Kasr'ın binek kapısı sofa kısmının iki taraf duvarları ve tavanında belli ölçülerde kalemişi süslemesi olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ise aynı sofanın sadece tavanında kalemişi süslemesi mevcut olup her iki taraf duvarlarında herhangi bir tezyinat bulunmamaktadır. Salon ve odalarda yapılan kalemişi tezyinatlar "Saksonyakari" olarak adlandırılmıştır. Söz konusu belgede salonun tavanına göbek yapıldığı, zeminin ise parke olduğu ifade edilmektedir.

Aynı belgede, Kasr'ın musandıra katının duvar kâğıtlarının yıpranmış olduğu, adi 3 kuruşluk toptan duvar kâğıdı ile yenilenmesinden bahsedilmektedir.¹⁰ Yapılacak masrafın belirlenmesi amacıyla ölçüler uzunluk: 45.70 metre yükseklik: 2.60 metre alan: 111.82 metre olarak verilmiştir. Verilen ölçülerden musandıra katının tamamının duvar kâğıdı kaplı olduğu kanaati oluşmaktadır.

Limonluk / Soba- Kalorifer

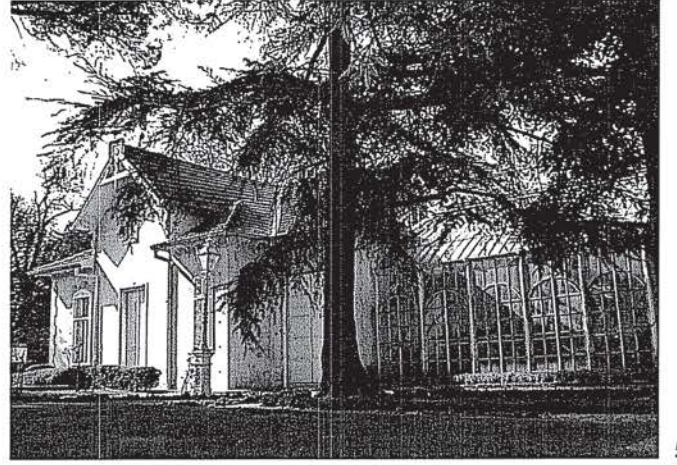
Belgelerde Limonluk/Soba, çiçek sobası olarak bahsedilen bölüm, Mabeyn-i Hümayûn Dairesi ile birlikte düşünülmüş olup söz konusu mekânda, Limonluk Köşkü olarak tanımlanmaktadır. Limonluğun kuzey cephesini, moloz taş ve tuğla kullanılarak halis harçla yapılmış 30 metre uzunluğunda ve 3 metre yüksekliğinde duvar oluşturmaktadır. Doğu cephesi 8 metre ve güney cephesi 30 metre demir ve cam kullanılarak yapılmış, Limonluğun batı cephesi Mabeyn-i Hümayûn Dairesi ile bütünleştirilmiştir. Limonluğun yüksekliği 3 metreden sonra eğimli bir şekilde yükselmekte, her iki tarafa 5 metrelik yatay bir eğimden sonra limonluk çatısı en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Çatının birleşme noktalarının üzeri kurşun ile kapatılmıştır. Limonluğun çatısında 4.000 adedi aşkın cam kullanılmıştır. Cam ile demirler arasından su sızmasını engellemek için sülyenli* macun kullanılmış, çatı için 9.000 kuruş harcanmıştır. 28 Temmuz 1876 tarihli bir belgede limonluğun

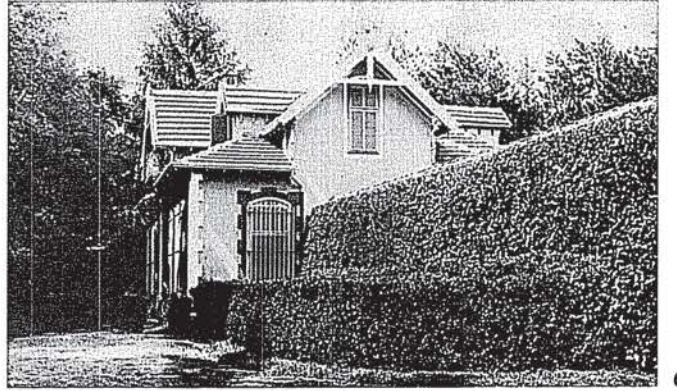
3

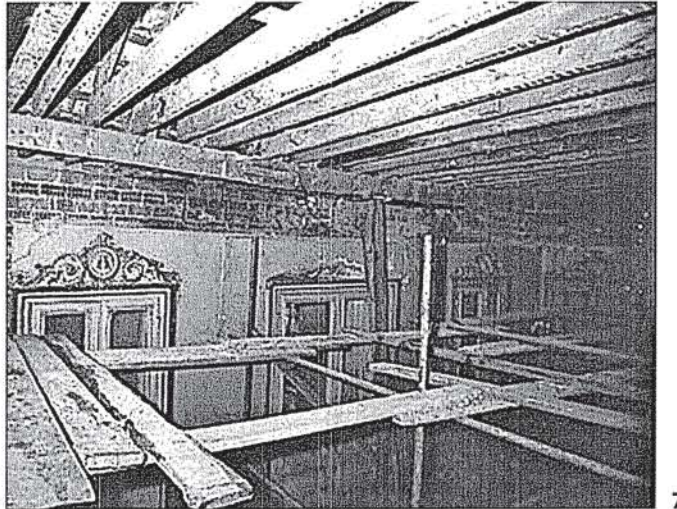
4

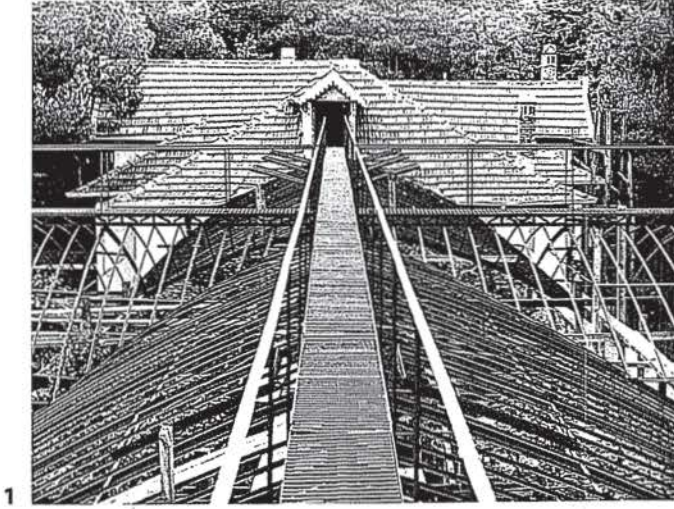
5

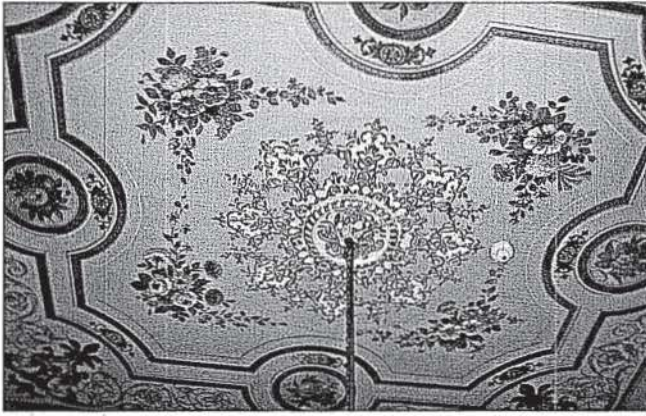
6

7

1

2

1 Limonluk üzerinden Mabeyn Dairesine uzanan köprü.

2 Mabeyn-i Hümayûn Dairesi tavan kalemişi süslemeleri.

ölçüleri verilmekte, limonluk demirlerinin yeşil renge boyalı olduğu anlaşılmaktadır.¹¹ Limonluk çatısı üzerinde, girişi Mabeyn-i Hümayûn Dairesi musandıra katından başlayıp sonuna kadar uzanan, demir parmaklıklı bir yürüyüş yolu/köprü yer almaktadır.

“Limonluk içerisinde üç adet lak havuzu* oluşturulmuş, havuzlardan karşıya geçmek için demir köprü yapılmıştır.” Bu ifade, günümüzde ön bahçede havuz üzerinde bulunan parmaklıklı demirden mamul köprülerin, söz konusu köprüler olabileceği konusunda fikir vermektedir. Arşiv belgelerinde havuzların inşasında moloz taş ve tuğla tercih edildiği, sıva için ise İngiliz ya da gr Nobel çimentosu kullanıldığı ifade edilmektedir. Limonluk içerisine ve ön bahçeye grotto* yapılmış, su tesisatı için kurşun borular döşenmiş, sıva için gr Nobel çimentosu kullanılmıştır. Grotto ayaklarının oturtulduğu noktalara da lak havuzu yapılmıştır. Limonluk içerisinde yapılmış grottonun üzerine meşe ağacından mamul, doğramacıkârî usulde bir seyir köşkü inşa edilmiştir. Ana yapı olan Kasr-ı Hümayûn Binası önünde ve güney batısında bulunan grotto, günümüzde dağılmış vaziyettedir.

Havuzların onarımları ile ilgili mevcut belgeler, Maslak Kasırlarında bulunan havuzların sayıları, yapı malzemeleri ve bulundukları yerler konusunda açıklayıcı bilgiler içermektedir. Belgelerde üç adedi

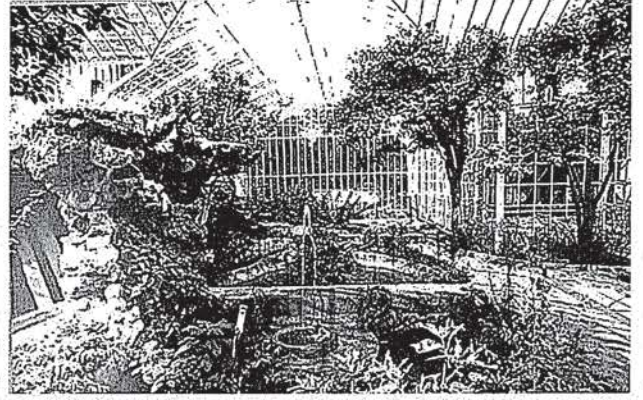
limonluk içerisinde, diğeri bahçede olmak üzere dört havuzdan söz edilmektedir.¹² Günümüzde bahçenin muhtelif yerlerinde dört havuz, limonluk içerisinde ise iki havuz bulunmaktadır. Limonluk içerisinde mevcut iki havuz dışında, Mabeyn-i Hümayûn Dairesi tarafında, atıl vaziyette duran fiskiye kalıntısı, konumu itibarıyla varlığı belgelerde ifade olunan üçüncü havuza ait olabileceği izlenimi vermektedir.

Limonlukta bulunan havuzların kenarlarında yürümek için moloz kırması halis harçla yol rıhtımı imal edilmiştir. Toplam 152 metrekareyi bulan rıhtımın üzerine gr Nobel çimentosundan mamul sıva inşa olunmuştur. Limonluk iç duvarları yüzeyine baklava şeklinde Ustalıği (Üstadiyesi) 12 kuruştan 140 metrekare şebekeli ahşap parmaklık imal ettirilmiş, yağlı boya ile iki kez boyatılmış, ayrıca 36 metre saksılık ilave olunmuştur.

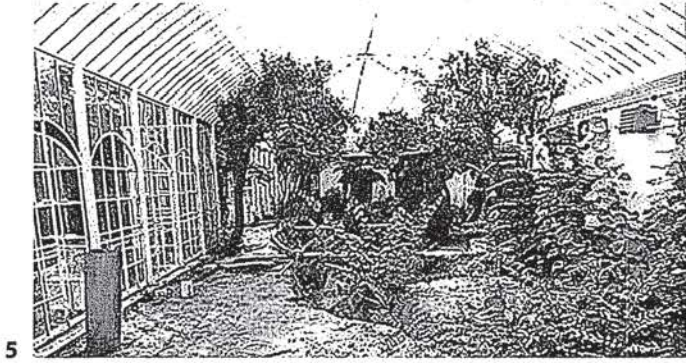
İnşası ve onarımı 1876 yazında tamamlanan limonluğa muhtelif bitkiler satın alınarak dikildiği, bitkileri korumak için kalorifer olarak ifade edilen bir sistem ile ısıtıldığı, bunun için aynı yıl özel bir yapı inşa edildiği anlaşılmaktadır. Limonluğun kuzey cephesine konumlandırılmış, ısıtma tertibatının yerleştirildiği kalorifer binası, 4,10 m. eninde ve 10,00 m. uzunluğunda, yaklaşık 2,80 m. yüksekliğinde, duvarları moloz taş ve halis harçla, iç bölmeleri tuğla kullanılarak inşa edilmiş iki bölmeli bir yapıdır. Söz konusu mekâna orta battal tuğladan tonoz yapılmış, üzerine 49 metrekarelik alana Marsilya Kiremidi döşenmiştir. Mekâna 1,35 m. x 2,78 m. ölçülerinde 800 kuruş masraf ile demir kapı yaptırılmıştır. Kalorifer kazanı, 6,10 m. x 2,80 m. ölçülerinde olan ikinci bölmeye yerleştirilmiştir.

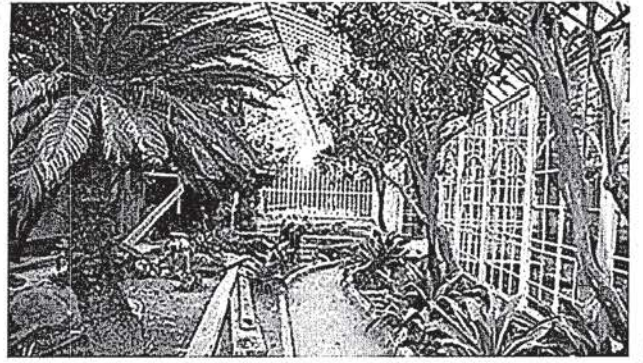
3

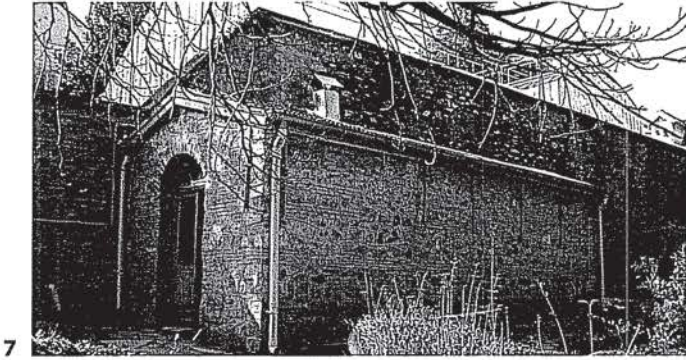
4

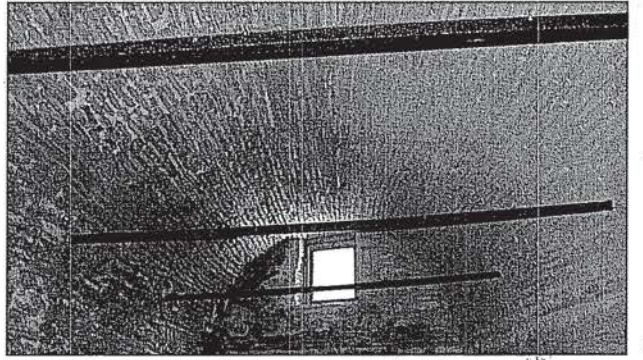
5

6

7

8

Kazanın duman dolaşma boruları demirden imal edilmiştir. Kaloriferden sıcaklığın yayılması için limonluk içerisine 7 numara Marsilya küngünden 7 sıra boru döşenmiştir. Kalorifer sisteminin kurulum maliyeti 12,000 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Kalorifer sisteminin oluşturulmasını müteakip limonluğa çeşitli bitkiler satın alındığı anlaşılmaktadır. 28 Ağustos 1876 tarihli bir keşif defterinde Maslak Kasırlarına çimen, fidan ve çiçek satın alındığından, söz konusu alımlar için 9.903 kuruş 8 para ücret ödendiğinden bahsedilmektedir.¹³ Bu dönemde bahçıvan başı olarak İstariti isimli bir şahsın görev yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁴

Çadır Köşkü/ Faris Kasrı

Kasr-1 Hümayûn ve Mabeyn Dairesinin kuzey batısında, en uç noktada yer alan yapı, arazinin eğimine göre yarı bodrum kat ve üst katta tek odadan müteşekkildir. Mevcut arşiv belgeleri ışığında yapılan araştırma neticesinde, mekânın özellikleri ile ilgili

3 Limonluk içerisinden görünüm.

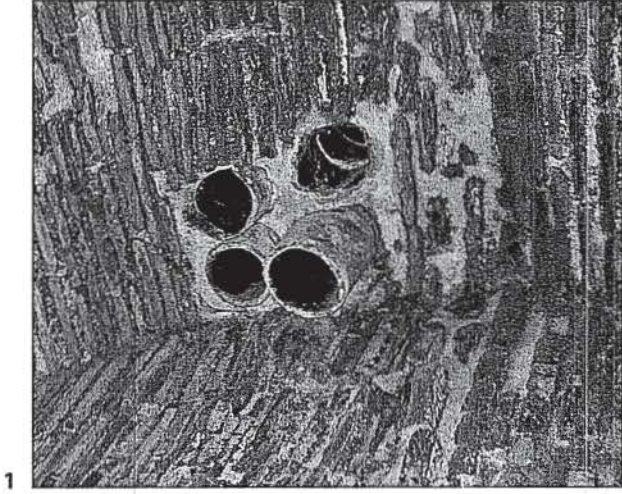
4 Limonluk içerisine yapılan grotto ve lak havuzları.

5 Limonluk içerisinde yürütülen çalışmalardan görünüm.

6 Limonluk içerisine yapılan yürüyüş yolu.

7 Limonluğu ısıtmak için yapılmış kalorifer binası.

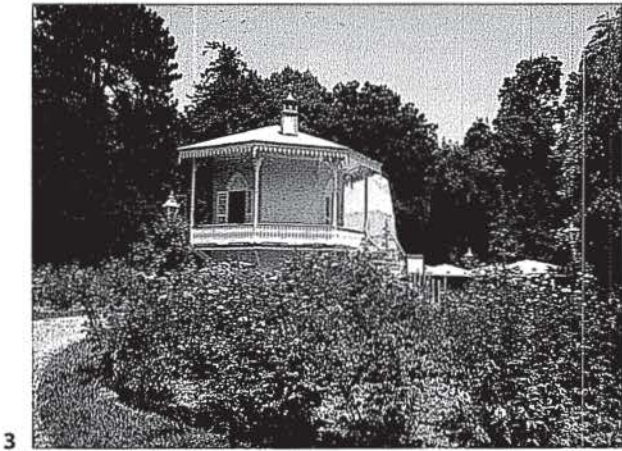
8 Kalorifer binası tavanı.

1

2

3

1 Kalorifer sıcaklığının yayılması için döşenmiş 7 numara künkler.

2 Limonluk içerisine dikilen kamelyalar.

3 Çadır Köşkü olarak da bilinen Faris Kasrı.

belgelerinde yapının üst katında bir adet şömine bulunduğu ifade edilmektedir. Yapıda günümüzde şömine bulunmamaktadır. Ancak mekânı çevreleyen pencerelerin konumları incelendiğinde güney cephesinde şömine yeri ayrıldığı, şöminenin sonradan kaldırıldığı duvardaki izlerden anlaşılmaktadır.

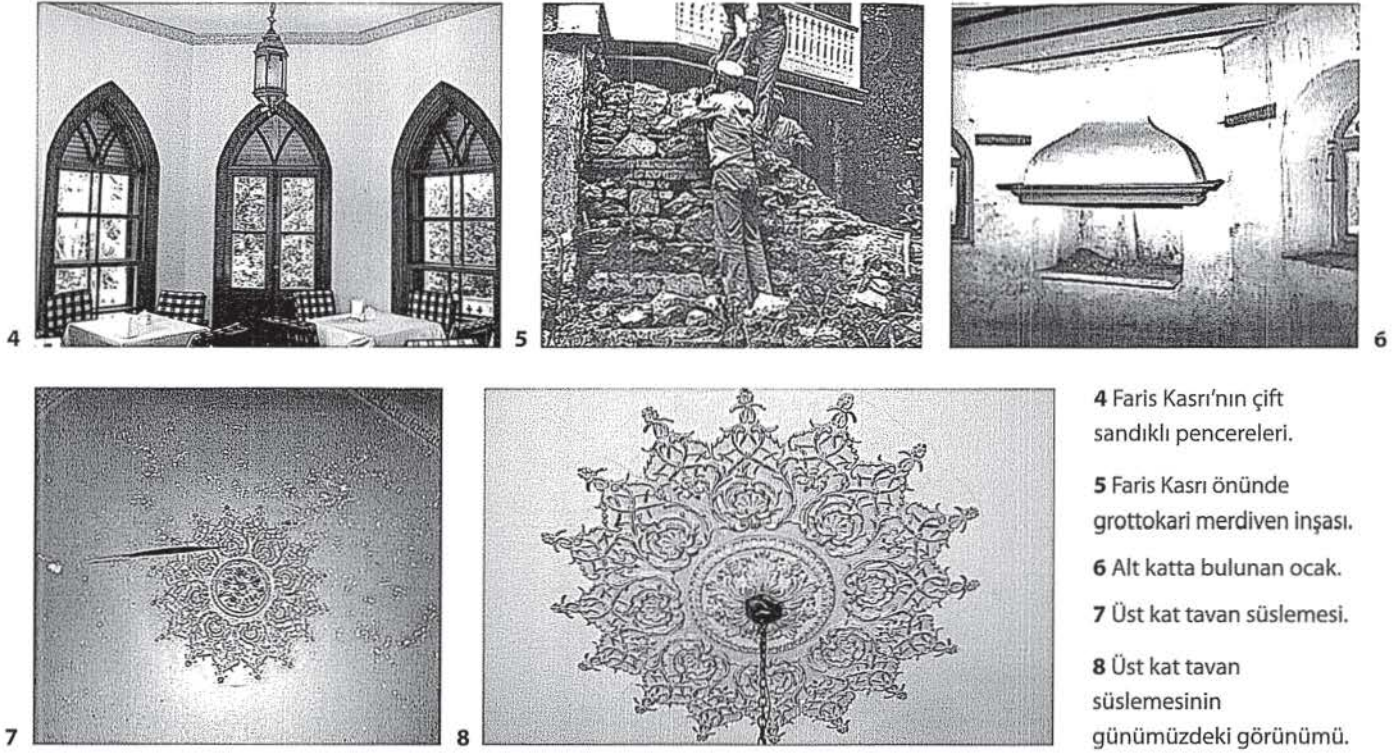
11 Ocak 1877 tarihli bir belge, yapılan uygulamalar ve mekânın iç tezyinatları hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Buna göre, Faris Kasrı olarak anılan mekânın iç ve dış duvarlarının sıva yapıldığı, sonrasında duvarlar ve tavanının

yeni tespitlere ulaşılmıştır. Söz konusu yapı günümüzde Çadır Köşkü adıyla bilinmektedir. Ancak, arşiv belgelerinde yapıdan genelde Faris Kasrı olarak bahsedilmektedir. Konumu itibarıyla diğer yapıların güney batı ve kuzey batı cephelerine tamamen hakim bir noktada, gözetleme, seyir ve biniş kasrı niteliğindedir.

At ile yapılan gösterilerin, av ve at yarışlarının izlendiği yapılar genelde Yarış Kasrı veya Faris Kasrı olarak tanımlanmaktadır. Hulasa bu kasır da konumu itibarıyla biniş, av ve at ifadelerinin birlikte anılabileceği bir yapı niteliğindedir. Zira mekâna çok yakın bir noktada bir Tavla/Tavile yer almakta, söz konusu mekân da Tavlayı izlemek için ideal bir konumda bulunmaktadır. Arşiv belgelerinde Maslak Kasrı Tavilesine su nakletmek için 50 arşın (34 metre) 12 numara kurşun boru kullanıldığı ifade edilmektedir.¹⁵ Sultan II. Abdülhamid'in atlara olan tutkusu düşünüldüğünde, mevcut tavla yakınında yer alan Faris Kasrı, çepeçevre balkonuyla tam bir seyir mekânı görünümündedir.

Sekizgen planlı yapının alt katında ocak, mermer alınlık ve lavabodan müteşekkil, gümüş musluklu bir çeşme ile abdest mahalli bulunmaktadır. Üst kata, çift kollu, mermer basamaklı, demir korkuluklu, grotto-kari bir merdiven ile çıkılmaktadır. Köşkün etrafı bir seyir mekânı olarak balkon ile çevrilmiştir. Mekân, orta büyüklükte bir oda ölçülerinde olmasına rağmen sekiz cephenin yedisinden dışarıya görülecek şekilde inşa edilmiştir. Mekânı çevreleyen pencereler, diğer yapılardan farklı olarak çift sandıklı olarak tasarlanmış, dış dünyaya açılan kapıları, pencere görünümünde yapılmıştır. Yapının içerisine, pencere görünümüne ahşap, çift kanatlı bir kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının simetrisinde aynı görünümde bir kapı daha bulunmakta, bu kapıdan da balkonun güney batı kısmına çıkılabilmektedir.

Günümüzde çatısı kurşun levhalar ile kaplanmış yapının, ilk örtü malzemesi Marsilya Kiremididir. Çatısında tuğladan mamul bir baca yer almaktadır. Arşiv

4 Faris Kasrı'nın çift sandıklı pencereleri.

5 Faris Kasrı önünde grottokari merdiven inşası.

6 Alt katta bulunan ocak.

7 Üst kat tavan süslemesi.

8 Üst kat tavan süslemesinin günümüzdeki görünümü.

da tezyinat için duvar kâğıdı kullanıldığı, iki kapısına dört çift beyaz çiniden mamul kapı tutamağı takıldığı ifade edilmektedir. Kullanılan malzemelerin cins ve miktarı ile ilgili verilen bilgilerden, günümüzde de mevcut olan merdiven ve korkuluklarının da aynı dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır. Ocak ayı başlarında başlayan çalışmalar yaklaşık bir ay sonra tamamlanmış tamirat işleri için 82 Osmanlı Altını harcanmıştır.¹⁶

Ağalar Dairesi (Paşalar Dairesi) / Hamam

Maslak Kasrı yapılar topluluğu içerisinde en fazla değişikliğe uğrayan mekân olan Ağalar Dairesi, ana yapı olan Kasrı Hümayûn Binasının kuzey doğusunda yer alır. Günümüzde Paşalar Dairesi olarak bilinse de arşiv belgelerinde Ağalar Dairesi olarak bahsedilmektedir.¹⁷ Yapıların Maslak Askeri Prevantoryumu olarak kullanıldıkları dönemde tutulan baştabiplik ceridelerinde de yapılardan Paşalar Dairesi olarak bahseden bir ifadeye rastlanılmamıştır.

Osmanlı Devleti Harem-i Hümayûn teşkilatlanması içerisinde, Ocak Ağaları yapılanması önemli bir yere ve işleve sahiptir. Hanedan mensuplarının özel hayatlarını yaşadıkları yer olan Harem-i Hümayû'nun ihtiyaçlarının büyük bir kısmı bu yapılanma tarafından karşılanmıştır. Dolayısıyla, ağalar daima Harem-i Hümayûna yakın bir yerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Maslak Kasrı yapılar topluluğu içerisinde, Harem-i Hümayûnun yakınına konumlandırılmış olan Ağalar Dairesi, tek katlı ve çok fonksiyonlu olarak planlanmıştır. Ağaların görevleri ile ilgili Ayşe Osmanoğlu hatıratında; "Şehzade ve sultanların dairelerine baş ağa olarak tayin edilirlerdi... Vazifeleri: Sabah ve akşam Harem-i Hümayû'nun kapılarını kilitlemek, kapıda nöbet beklemek, girip çıkana bakmak, hariçten içeriye kimseyi bırakmamaktır. Sarayda,

Ağalar Dairesi.

küçükten gelip büyüyen birçok ağalar vardı. Efendilerine sadıkane hizmet ederler ve bağlı kalırlardı.”¹⁸ şeklindeki ifadeleriyle mekânın işlevinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Hizmet kolaylığı sağlamak amacıyla; ikisi ana giriş olmak üzere toplam dört girişi olan yapının iki kanadına koridora açılan odalar yerleştirilmiştir. 18 Temmuz 1876 yılında yapılan onarım tespit çalışmalarında, mekân ile ilgili yapılan bulgular şöyledir: Mekânın çatısında örtü malzemesi olarak Marsilya Kiremidi kullanılmıştır. Yapının doğu kısmında kalan kanadında Türk Hamamı-Külhan, abdesthane, soyunma yeri ve birbirinden geçmeli iki oda yer alır. Hamam, soğuk ve sıcak olarak iki bölmelidir. Hamam kapıları çuha kaplı olup üzeri şişelidir (yaldızlı çitalı). Hamam zemini Frenk Mermeri’nden olup sıcak ve soğuk bölmeler arasında bulunan cam fanusluk çerçeveleri pirinçten mamuldür.¹⁹ Mekânın, iç bahçe hamam girişi ile orta giriş kapısı arasının daha önce de beton olduğu, beton zemin göçtüğü için tekrar yapıldığı anlaşılmaktadır.²⁰

Yapının batı kısmında kalan kanadında, bir koridor, birbirinden geçilen üç oda ile bir abdesthane yer almaktadır. Bu bölümde, yapının Cumhuriyet Dönemindeki kullanımında birçok değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler ayrı bir çalışmada ayrıntıları ile işlenecektir. Yapıya ait eski bir fotoğrafta zeminden çatıya kadar yükseltilmiş baca, mutfakın yeri konusunda kanaat oluşturmaktadır. Bacanın, üç bölmeden sonuncu bölüm duvarına bitişik bir şekilde çatıya kadar yükselmesi, mekânın Osmanlı döneminde mutfak olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Kuşluk - Bahçıvan Koğuşu

Günümüze kadar tanımlanmamış olmasına karşın, arşiv belgeleri üzerinde yapılan incelemeler neticesinde, Maslak Kasrı yapılar topluluğu içerisinde, kuşluk ve bahçıvan odası ya da koğuşu olarak kullanılmış bir mekân olduğu saptanmıştır. Ayrıca, çevrede uzun yıllar ziraat faaliyetleri yapıldığı ve çok sayıda bahçıvanın görev yaptığı anlaşılmaktadır. Baş bahçıvan unvanında bir görevliden söz edilmesi, bu görevlinin yanında başka bahçıvanların da görev yaptığını ortaya koymaktadır. Farklı tarihli

belgelerde, farklı isimlerde baş bahçıvan ve kuşçu isimlerine rastlanmaktadır.

Belgelere göre varlığı saptanan mekânın özellikleri 1876 tarihli, Maslak Kasrı bahçıvan odası ve teferruatının tamirat keşif defterinde anlatılmaktadır. Buna göre, bir adet kuşluk ve arkasında bulunan bahçıvan odasında bir ocak vardır. Bacasının boyu bir metredir. Soba yanında bulunan bahçıvan odasının iki penceresi bulunmaktadır. Çatısı Marsilya Kiremidi ile kaplanmıştır. Söz konusu mekân moloz taş, tuğla ve halis harç kullanılarak inşa edilmiştir. Bahçıvan odası yaklaşık yedi metre karelik bir alandır.²¹

Günümüzde kalorifer sisteminin yerleştirildiği mekân, belgelerde kuşluk ve bahçıvan odası olarak ifade olunan mekân ile çok büyük benzerlikler göstermektedir. Yapının yeri, belgelerde bahsedildiği gibi soba olarak nitelenen yapının birkaç metre yanındadır. Yapının girişinde kemerli bir sahanlık, sol tarafında 1.65 m. x 1.90 m. ölçülerinde küçük bir bölme, kemerin arkasında yaklaşık 7 metre kare bir odadan müteşekkildir. Bahse konu mekânda, belgelerde bahsedildiği gibi yaklaşık bir metrelik bir baca, iki küçük pencere, önünde bir bölme mevcuttur. Kuşluk olarak nitelendirilen alanın ölçüleri, burasının muhtemelen güvercin beslemek için yapılmış bir yer olabileceği kanaatini güçlendirmektedir. Ayşe Osmanoğlu hatıratında: "Sultan Reşad'ın, veliahdlık zamanında babasına güzel güvercinler gönderdiğinden bahsederek, II. Abdülhamid'in Beylerbeyi Sarayı'nda bulunduğu günlerde de kendisine güvercin gönderdiğini ve hatta güvercinlik yaptırdığını ifade eder.²² Dolayısıyla II. Abdülhamid'in güvercin tutkusunun şehzadelik zamanında da olduğunu anladığımız bu ifadelerden bahsi geçen kuşlukta güvercin yetiştirildiği öne sürülebilir. 1877 tarihli bir belgeden Maslak Kasrı-1 Hümayûnu'nun da kuşçu olarak Derviş Ağa isminde bir şahsın görev yaptığı,²³ bir başka belgeden ise Maslak Kasrı'nda görev yapan kuşçu ve bahçıvanlar için tayinat defteri tutulduğu anlaşılmaktadır.²⁴

Maslak Kasrı-1 Hümayûnu'na tayin olunan bahçıvanların aylık tayinatını gösterir defter incelendiğinde, görev yapan müstahdem, bekçi ve bahçıvanların isimleri ve aldıkları ücretler tespit edilmektedir.²⁵ 1877 yılı Mayıs ayına ait bir belgeden, Maslak Kasrı-1 Hümayûnu Bahçıvanbaşısının Mitro isminde bir şahıs olduğu, bu şahsın iki oğlunun Sultani Mektebi'ne ücretsiz kaydının yapılması için başvurduğu, Milan ve Jorji adlarındaki iki oğlunun Sultani Mektebi'ne ücretsiz kaydı ve kabulü isteğinin yerinde bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁶ Belgelerden Sultan II. Abdülhamid Yıldız Sarayına taşınmış olmasına rağmen kasırlarda görev yapan bahçıvanların uzun yıllar burada çalıştıkları anlaşılmaktadır. 1895 yılına ait bir başka belgeden, benzer şekilde Maslak Kasrı-1 Hümayûnu Bahçıvanbaşısı Metro'nun da oğlu Nikola'nın Mektebi Sultani'ye ücretsiz kabulü için başvurduğu, bu başvurunun da olumlu neticelendiği anlaşılmaktadır.²⁷ Hulasa, mevcut belgeler ışığında yapılan inceleme neticesinde, kuşluk ve bahçıvan odası olarak belgelerde bahsedilen mekânın, günümüzde yapıların kalorifer sisteminin kurulduğu mekân olduğu yönünde kanaat oluşmaktadır.

Özellikle 1876 yıllarında yoğunlaşan belgeler, Maslak Kasırları yapılar topluluğu ve çevresinin bu dönemde önemli ölçüde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Arşiv belgelerinden satın alınan bitkiler, türleri ve maliyetleri konusunda somut bilgiler tespit edilmiştir.

Ekim 1876 tarihli belge bu konuda detaylı bilgiler içerir; Maslak Kasırları Bahçesinde *Taxus Baccata* (Porsuk), *Castanea Sativa* (Kestane), *Aesculus Hippocastanum* (At Kestanesi), *Pinus pinea* (Fıstık Çamı) ve Limonluk'ta bulunan *Cycas*

revoluta, Camellia Japonica gibi bitkiler söz konusu belgelerde satın alınıp dikilen bitkiler arasındadır.²⁸ Günümüzde bahçenin muhtelif yerlerinde mevcut meyve ağaçları, çınar ve çam türlerinin yapıların Maslak Askeri Prevantoryumu olarak kullanıldıkları dönemde dikildiği tespit edilmiştir.

Su Havuzu / Maslak

Kasırların kuzey kısmında kalan, önceleri üzeri açık olup uzun yıllar Kasr'ın su ihtiyacını karşılayan maslak, günümüzde işlevini yitirmiş olsa da hala varlığını korumaktadır. 1876 yılına ait bir onarım tespit defteri, söz konusu maslak ile ilgili bazı bilgiler içermektedir.

Maslak, seviye olarak kasırlardan daha alçak bir konumda bulunmaktadır. Burada toplanan suyun ilginç bir yöntemle daha yukarıda bulunan depoya taşındığı anlaşılmaktadır. 1876 yılına ait bir belgede; beygir (bargir) vasıtasıyla çalıştırılan Frenk Tulumbası önündeki havuz tahtına rıhtım inşası ile havuzun etrafına 36 metrekare duvar inşa edilip havuz iç yüzeyinin gr Nobel çimentosu ile sıvanmasından bahsedilmektedir.²⁹ Söz konusu inşaat sonrasında havuzun etrafına, moloz taşı ve halis harç kullanılarak duvar örülmüş, üzeri kapatılmıştır. Meşe ağacı kullanılarak yapılan çatının kapatılması için 144 metrekare Marsilya kiremidi kullanılmıştır. Mekânın iç duvarları ve su deposu zemini kerpiç tuğlası kullanılarak imal edilmiştir. Hamidiye suyunun içerisine aktığı havuza su makinesi yerleştirilmiş, söz konusu yer bundan sonraki birçok belgede su deposu ya da su makinesi olarak anılmıştır. Söz konusu mekândan kaskatlara (grotto) su akıtılması için 160 metre 15 numara kurşun boru döşenmiştir.

Ayrıca, adı geçen mekândan başka, kasırların bahçesinde ve daha yüksek bir konumda olan tarihi bir su deposu daha bulunmaktadır. İnşa sürecinde kullanılan malzemeler incelendiğinde su deposunun, mevcut birçok yapıda olduğu gibi moloz taşı ve tuğla kullanılarak inşa edildiği, iç yüzeylerinin de gr Nobel / İngiliz çimentosu ile sıvandığı su taşımak için kurşun borular kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Maslak Kasırları, Şehzade ve Veliahd Abdülhamid

Bu çalışmada 1876 ile 1924 yılları arasını kapsayan zaman dilimi, belgeler üzerinden incelenmiştir. Ulaşılabilen ve incelenen belgeler ışığında, Maslak Kasırları yapılar topluluğunun, günümüze kadar uzanan tarihi yolculuğu ile ilgili önemli tespit ve bulgulara ulaşılmıştır. Yapılarda, önemli değişiklikleri de beraberinde getirdiği anlaşılan süreçler, 1876 yılına kadar olan yapılaşma ve inşa süreci, 1876-1924 yılları arası, yapılaşma, onarım ve ikamet süreci, 1937-1960 yılları Maslak Askeri Prevantoryum süreci, 1981 yılı sonrası restorasyon süreci ve kullanımı şeklinde sıralanabilir.

Sultan II. Abdülhamid'in şehzade ve veliahd statüsünde kullandığı Maslak Kasrı yapılar topluluğu, bir şehzadenin her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde tasarlanmış, adeta küçük bir saray olarak yapılandırılmıştır. Çevresi, en alçak yeri iki buçuk metreyi aşan yüksek duvarlarla çevrilmiş, kilitlenebilen iki adet demir havlu kapısı ve Ağalar Dairesi ile yapılar emniyet altına alınmıştır. Ağalar Dairesi, bekçi odası, mutfak, kiler, tavla, bahçıvan koğuşu, kuşluk, hamam, külhan, su deposu ve

kalorifer gibi tamamı hizmete yönelik yapıların varlığı, bu mekânların günübürlük gelip kullanılmaktan ziyade yerleşik bir yaşantının sürdüğü yer olduğu kanaatini oluşturmaktadır.

Mevcut arşiv belgelerinde yapılar ve çevresi, ziraat yapılan alanlar olarak zikredilmekte, birçok belgede Maslak Çiftlikât-ı Hümâyûnu ziraat işlerinden söz edilmektedir.³⁰ Ayşe Osmanoglu ise hatıratında II. Abdülhamid'in şehzadelik günlerini ve Maslak Kasrı'na gidişini şu şekilde anlatır:

"Babası Sultan Abdülmecid kendisine Kâğıthane Köşkü'nü, Ali Bey Çiftliğini vermişti. O zaman her gün atla çiftlik dolaşır, bütün işlere nezaret edermiş... Bunun üzerine Sultan Aziz Tarabya'ya gitmemesini emrederek onun yerine Maslak Köşkünü vermiş. Babam orada da çiftçilik yapmış. Oradaki bir üstübeç ocağını işletmiş. Koyun ve inek yetiştirmiş. Avrupa'dan muhtelif çiçekler ve gül fidanları getirterek bahçenin bir kısmını çiçek bahçesi haline getirmiş."³¹ Hatıratıta ayrıca, Sultan II. Abdülhamid'in Maslak Köşkü'nde ve başka yerlerde çiftçilik yaptığı, avlanmak için İstıranca Ormanları'na gittiği ifade edilmektedir.

Maslak Kasrı Hümâyûnları Çiftliğinde ziraat işlerinin yürütülmesi hakkında çok detaylı belgeler mevcuttur. Hatta bu belgeler arasında numune bir çiftlik kurmak maksadıyla hazırlanmış bir de layiha bulunmaktadır. Yürütülen ziraat işleri için yedi çift öküzün çektiği yedi araba bulunduğu ve bunların yemlerinin saray ahırından karşılanması için müracaat edildiği görülür.³² Bu bağlamda Maslak Kasırları ve çevresi, aslında ciddi anlamda tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü bir alandır.

İnşa, onarım ve tefrişat işlerinin 1876 yılında yoğunluk kazanıp 1877 tarihinde tamamlanması, yapıların en azından bu dönemde Şehzade ve Veliahd Abdülhamid'in zevkine göre şekillendiğini somut olarak ortaya koymaktadır. Temmuz 1876 tarihinde, Veliahd Abdülhamid'in tahta davet edilmesine çok yakın bir dönemde başlamış olan onarım ve inşa sürecinde planlama, doğal olarak önceden yapılmıştır. Bu durum, aslında Şehzade Abdülhamid'in yapılara iyiden iyiye yerleşmeyi planladığını, ya da tahtta gözü yokmuş gibi davranmayı tercih ettiğini göstermektedir.

Bir yandan siyasi gelişmeler ile eş zamanlı başlatılmış olan onarım çalışmaları sürdürülürken, diğer yandan siyasi girişimler yürütülmüştür. Ağustos ayı başlarında, vaziye-tin lehine işlediğini görüp taht sırasının kendisine geldiğini anlayan Veliahd Abdülhamid Efendi, siyasi faaliyetlerini hızlandırmıştır. Eniştesi Damat Mahmud Celalaeddin Paşa'nın aracılığı ile devletin önemli mevkilerini işgal eden kişileri kazanmanın yanında, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Selahaddin Efendi ile Dolmabahçe Sarayı Veliahd Dairesi'nde görüşerek din adamlarının da desteğini almıştır. Bu görüşmeyi takiben Şeyh Osman Efendinin delaletiyle veliahdla Mithat Paşa arasında Kâğıthane Kasrı'nda ilk buluşma gerçekleşmiştir.³³ Bu görüşmede, Mithat Paşa'ya gayet hürriyetperver görünen veliahd, paşayı ikna etmiştir.

Abdülhamid Efendi'nin cülusundan başka çare olmadığını gören Mithat Paşa ve Sadrazam Mehmed Rüştü Paşa ağustos ayı içinde Maslak Kasrı'na gelerek kendisini tahta davet etmişlerdir. Maslak Kasrı'nda, Kasrı-Hümâyûn Binası üst kat büyük

2 Maslak Kasırlarında Şehzade ve Veliahd olarak yaşamış olan Abdülhamid Efendi.

1

2

1 Maslak Kasrı'na gelen
Mithat Paşa

2 Yapılacak numune çiftlik
için hazırlanmış layiha.

salonunda paşaları kabul eden, "babasının sükûtu oğlum dediği" Veliahd Abdülhamid, ikisini de etkilemiştir. Nitekim kısa bir süre sonra toplanan vükela-toplantısında, tek bir nazır dışında bütün diğer nazırların rey-i ile Veliahd Abdülhamid Efendi'nin tahta oturmasına karar verilmiştir.

Osmanlı tarihi açısından büyük değişikliklerin yaşandığı 19. yüzyılda, 1876 yılı çok önemli olaylara şahit olmuştur. Bir hal, bir cünun ve bir cülusun ard arda yaşanması, Maslak Kasırlarını ve nispeten sakin bir köşede yaşamını sürdüren şehzade Abdülhamid'i bir anda ilgi odağı yapmış, tüm gözlerin Maslak Kasırlarına çevrilmesine neden olmuştur. Nihayetinde, Veliahd Abdülhamid Efendi, 31 Ağustos 1876 tarihine kadar şehzade ve veliahd statülerinde yaşamını sürdürdüğü Maslak Kasırlarından ayrılarak Abdülhamid-i Sâni unvanıyla Osmanlı tahtına çıkmıştır.

Şartların kısa sürede değişmesi, neticesinde Veliahd Abdülhamid'in tahta çıkıp padişah olması, veliahdlığı döneminde kasırlarda yapılmasını arzu ettiği işlere daha da hız kazandırmış, 1877 yılı inşa ve mefruşat işlerinin tamamlandığı yıl olmuştur. 2 Ekim 1876 tarihinde başlayan Maslak Kasrı mefruşat çalışmaları toplam 292.810 kuruş harcanarak 2 Mart 1877 tarihinde neticelenmiştir.³⁴

Mefruşat çalışmaları Maslak Kasrı mefruşat müdürü Hüseyin Efendi ve Mösyö Leon marifetiyle yürütülmüştür. Tefrişat işlerinde Hereke Fabrikası ve Yıldız Porselen Fabrikası mamulâtından 96.292 kuruş 28 para tutarında malzeme kullanılmış, geri kalan para hariçten satın alınan malzemeler için harcanmıştır. Maslak Kasrı tefriş işlerinde görev alan Mösyö Leon, Yıldız Sarayı ve Yıldız Şale Köşkü tefriş işlerinde de çalışmış, kendisine tefriş işlerinde çalıştığı zaman zarfında haftada 15.000 kuruş ücret ödenmiştir.³⁵

Maslak Kasırları ve Vasilaki İoannidis (Yovanidis)

Maslak Kasırları'nda inşaat, onarım ve mefruşat gibi çalışmalar yoğun bir şekilde yürütülmekte iken, 31 Ağustos 1876 yılında kasırlardan padişah olarak ayrılan Sultan II. Abdülhamid'in ilk icraatlarından birisi; 7 Ekim 1876 da Vasilaki İoannidis'i Ebniye Kalfası olarak atamak olmuştur.³⁶ Tahta çıkışının ilk günlerinde, gerçekleşen bu

atama, artık padişah olan Sultan II. Abdülhamid'in daha önce Maslak Kasırlarında yapmayı planladığı işleri tamamlamak gayesinde olduğunu, Sermimar olarak görevlendirdiği Vasilaki İoannidis'i daha önceden tanıdığını ve kendisine güvendiğini göstermektedir. Bu dönemde mimarlık alanında yapılan uygulamalara bakıldığında, devlet yapılarını inşa eden mimarların İstanbul'da bulunan statü grupları ve hanedan mensuplarının konutlarını da inşa ettiği görülmektedir.³⁷ Bu bağlamda, siyasi, askeri ve mali sorunların had safhada yaşandığı bu dönemde, üstelik Andon Kalfa, Ohannes Kalfa gibi dönemin birçok ünlü kalfası arasından Vasilaki İoannidis'in seçilmiş

olması ciddi bir güven ve birlikte çalışmışlığın neticesidir.

Vasilaki İoannidis Kalfa bu atama sonrası uzun yıllar Sultan II. Abdülhamid'in Baş Mimarlığını yapmıştır. Aslında, Tersane-i Amire Ser-kalfası olmasına rağmen, oğlu Yanko ile birlikte yaptıkları başarılı çalışmalar sayesinde, Sultan II. Abdülhamid'in gözüne girerek, Yıldız Sarayı'nda ve çevrede pek çok yapıyı inşa etme hakkını kazanmışlardır. Belgelerden tespit edildiğine göre her iki mimar da bulundukları dönemde, Sultan II. Abdülhamid'in en çok çalışmayı tercih ettiği mimarlar olarak dikkat çekmektedir. Baba oğul İoannidis'lerin inşaat ve tamirat dosyaları son derece kabarıktır.³⁸ Vasilaki İoannidis görevi süresince, aralarında Maslak Kasırları'nın da bulunduğu pek çok yapının tamirat ve inşasını üstlenmiştir. 12 Eylül 1884 tarihli bir belgede "Vasilaki Efendi ve Miralay Hüseyin Bey ve Binbaşı Halim Efendi marifetiyle" tamiratı yapılacak mekânlar ve lazım gelen masraf tespit edilerek, bir cetvel halinde sunulmuştur. Vasilaki İoannidis öncülüğünde Maslak Kasırları için 233.374 kuruş olarak tespit edilen onarım masrafı Vasilaki'nin kasırlar ile olan bağına somut olarak işaret etmektedir.³⁹

3

3 Maslak Kasrı'ndan padişah olarak ayrılan Sultan II. Abdülhamid.

Sultan II. Abdülhamid nezdinde önemli bir kalfa olan Vasilaki İoannidis başarılı çalışmaları nedeniyle padişah tarafından birçok kez çeşitli nişanlarla ödüllendirilmiştir.⁴⁰ Vasilaki İoannidis Kalfa, Yıldız Sarayı Tiyatrosu, Darülaceze gibi yapıların aralarında bulunduğu köşk ve kasırların inşa ve onarım işlerini, oğlu Yanko ile birlikte yürütmüştür. Sultan II. Abdülhamid'in beklentilerini algılaması, işlerini zamanında teslim etmesi, Vasilaki İoannidis Kalfa'yı iş bilen, mahir kalfa konumuna getirmiştir.⁴¹ Örneğin; Darülaceze Binası inşa ihalesine, devletin davetine rağmen Vasilaki İoannidis'ler katılmamış, ihale Andon Kalfa üzerinde kalınca, Vasilaki İoannidis'ler bir tezkire ile çağırılmış ve ihale Vasilaki Ailesine verilmiştir.⁴² Ayrıca Ebniye Kalfası Vasilaki İoannidis Efendi'nin 1903 yılında vefatı üzerine ailesine maaş tahsis edilmesi, Sultan II. Abdülhamid'in Vasilaki Ailesine ne denli önem verdiğini göstermektedir.⁴³

1880 yılında saray ve köşkların harab durumdan kurtarılması için Sermimar Serkis Bey, Sabık Erkan-ı Harbiye Reisi Mahmud Mesud Paşa ve Vasilaki Kalfalardan oluşan bir komisyon teşkil edilmiştir. Komisyon; saray köşk ve kasırlarda ihtiyaç duyulan onarımlar ile maliyetlerini içeren keşif defterini Hazine-i Hassa'ya takdim etmiştir.⁴⁴ Buna göre saray ve kasırlar üç kısma ayrılmıştır. Yıldız Sarayı Mabeyn Dairesi, Bendegân Dairesi, Ayazağa Kasrı, Maslak Kasrı, Nisbetiye Kasrı, Nişantaşı'ndaki Taş Konak birinci kısımda yer almakta, diğer saray ve köşklar iki ve üçüncü kısımda sayılmaktadır. Birinci kısımda sıralanan yapılara baktığımızda, bu sıralamanın Sultan II. Abdülhamid'in tercihleri doğrultusunda oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu sıralamanın yapılmasında ve Maslak Kasırları'nın Sultan II. Abdülhamid'in zevkine göre şekillenmesinde hiç şüphe yok ki onu çok iyi tanıyan Vasilaki İoannidis'in rolü büyüktür. Ulaşılabilen belgelerde Maslak

- 9 BOA. Y.PRK. HH.1/18, LEF 2,15 T 1292.
 - 10 BOA. Y.PRK. HH.14/22, 11 Eylül 1884.
 - 11 BOA. Y.PRK. HH.1/18, 19 Şubat 1878.
 - 12 MSA. E.I, nr. 123, Lef 1-4, 3 Ağustos 1315.
 - 13 BOA. Y.PRK. HH.1/18, 7 Ş 1293.
 - 14 BOA. E.1/123, lef,2,10 Mart 1298.
 - 15 BOA. EBA. 50/24, LEF 1-12, 12 Ağustos 1315.
 - 16 BOA. Y.PRK. HH.1/45, 17 M 1294.
 - 17 BOA. HH. MH.1092, 29 KE 1292.
 - 18 Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid*, İstanbul 2008, s. 94-95.
 - 19 BOA. Y.PRK.1/18 LEF 2.
 - 20 BOA. HH. EBA.28/8 15 Mart 1302.
 - 21 BOA. HH. D. nr. 14563.
 - 22 Ayşe Osmanoğlu, *a.g.e*, s. 227.
 - 23 BOA. DH. SAİDD... 176/313, 29 Z 1293.
 - 24 BOA. HH.d. nr. 20708.
 - 25 BOA. Y.PRK. AZ. 1/33, 15 I 1293.
 - 26 BOA. MF. MKT. Dosya No: 93, Gömlek No:160, 26/Ş /1304.
 - 27 BOA. MF. MKT. Dosya No: 269, Gömlek No:10, 22/Z /1312.
 - 28 BOA. Y.PRK..HH. Dosya No: 1,Gömlek No:18, 7/Ş/1293.
 - 29 BOA. HH.d.. Gömlek No: 27811.
 - 30 BOA. Y.PRK. AZ. Dosya NO:1, Gömlek No: 48 03 Za 1293.
 - 31 Ayşe Osmanoğlu, *a.g.e*, s.31.
 - 32 BOA. Y.PRK. HH. Dosya no:3 Gömlek No: 59,5 ZA 1295.
 - 33 Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Sultan Aziz, Hayatı Hal'i Ölümü*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1949, s. 166.
 - 34 BOA. HH. MFŞ. Dosya No: 58, Gömlek No:7, 24 N 1293.
 - 35 BOA: Y.MTV. Dosya No: 8, Gömlek No: 41.
 - 36 BOA. HH. MH. Dosya No: 1092, Gömlek No:13, 13 Şevval 1293.
 - 37 Oya ŞENYURT, "II. Abdülhamit Döneminde İki Ünlü Saray Mimarının Siyasi İlişkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, v. 3/11, 2010, s. 542.
 - 38 Oya ŞENYURT, *a.g.m.* s. 543.
 - 39 BOA. Y.PRK. HH. Dosya No: 14,Gömlek No: 27, 21 Z 1301.
 - 40 BOA.İ..DH. Dosya No: 900, Gömlek No: 71588, 9 M. 1301.
 - 41 Mehmet HOCAOĞLU, *Abdülhamid Han'ın Muhtıraları*, İstanbul 1989, s. 224-227.
 - 42 Oya ŞENYURT, *a.g.m.* s. 543.
 - 43 BOA. BEO, Dosya No: 2250, Gömlek No: 168750.
 - 44 BOA. Y.MTV. Dosya No: 7, Gömlek No:11 23 N 1298.
- * Tavla/Tavile, at beslenen yer, at ahır
 - * Faris: süvari ve ata binen anlamına gelen Arapça kökenli bir kelimedir. At ile yapılan gösterilerin izlendiği mekânlar genelde Faris Köşkü olarak isimlendirilmektedir.
 - * Fakfon: Çinko, nikel ve bakırdan yapılan gümüş görünüşünde musluk.
 - * Sülyen: Su, güneş ve aşırı nemli ortamlarda kullanılan metallerin paslanmasını ve çürümesini önlemek amacıyla kullanılan koruyucu.
 - * Lak : (Fr. Lac) Bahçelerde yapılan İnce, uzun ve dolaşık havuz, yapay gölcük.
 - * Grotto: Bahçe düzenlemesi için su kenarında yapılmış yapay mağara.